

Т.К.ЗАВГОРОДНЯ,
доктор педагогічних наук, професор
(м.Івано-Франківськ)

Проблема якості дошкільної освіти в Україні в контексті тенденцій її розв'язання у різних країнах світу

У статті розглядаються проблеми забезпечення якості послідовної та неперервної дошкільної та початкової освіти, визначення її показників і критеріїв у різних країнах світу.

Ключові слова: дошкільна освіта, якість освіти, Україна, зарубіжна педагогіка.

Основою освітньої політики багатьох країн світу нині є стратегія якості. Започаткували цей процес наприкінці ХХ ст. (Велика Британія, Нідерланди, Польща, США, Угорщина, скандинавські країни тощо). Сьогодні цей процес активно триває у Німеччині, Румунії, Франції, Чехії, країнах СНД. В умовах реформування української системи освіти якість теж „стала наріжним каменем, який визначає перспективність поставлених завдань та ефективність їх виконання” [5, с.10]. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні якість освіти визначена національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави[9].

Якість і доступність освіти виступають сьогодні на перший план і тому, що спостерігається тенденція глобалізації та інформатизації світового суспільства. Це пояснюється тим, що саме освітні системи визначають характер, об'єм і ступінь засвоєння дітьми отриманих знань, а також формують в них світоглядну, громадянську і морально-етичну позицію. Тобто світова співдружність прийшла до висновку, що для тривалого розвитку людства необхідно навчатися протягом всього життя. Підтвердженням цього є низка документів ЮНЕСКО, починаючи з 1971 р., коли була висунута ідея так званого „суспільства, що навчається”, і дані рекомендації дотримуватися „визначального принципу освітньої політики”, відповідно до якого „кожна людина повинна мати можливість продовжувати вчитися протягом усього життя”. Продовженням цього були документи 1973 року. Поняття „навчання впродовж життя” з новою силою заявило про себе в 1990-х роках у контексті економічної кризи та зростання безробіття. Так, у 1995 р. Європейська Комісія опублікувала офіційний документ „Викладання і навчання: На шляху до суспільства, що навчається”. У 1996 р. на засіданні ОЕСР, у якому брали участь міністри освіти, було зроблено висновки про те, що з початку ХХІ ст. навчання впродовж життя має стати необхідним для всіх і тому повинне бути доступним для всіх.

Слід відзначити, що в Декларації „Про право на одержання знань” (Гамбург, 1997 р.) і Болонській декларації однозначно трактується, що право людини та народів на освіту, їхнє *право безупинно отримувати знання* мають розглядатися нарівні з іншими основними правами, такими, як право на охорону здоров'я та гігієну, право на безпеку, на всі форми громадських свобод тощо.

Якщо спочатку в документах ООН ідея безперервної освіти містила лише дошкільну та позашкільну освіту, а також освіту дорослих, то після 2000 р. („Дакарські рамки дій”, „Освіта для всіх” тощо) трактування цього поняття стало чіткішим і визначенішим. Воно розглядає освіту як єдине ціле, як послідовність і взаємозв'язок усіх її етапів протягом усього життя людини. Інакше кажучи, „безперервна освіта” – це єдність і сукупність усього освітнього процесу протягом усього людського життя.

1. Україна, як і всі бувші країни СНГ, підтримали ці документи. А це означає, що всі ланки структури освіти повинні направити свої зусилля на реалізацію поставлених завдань. І, в першу чергу, це стосується дошкільної освіти тому, що основи розвитку людини закладаються в ранньому дитинстві, коли не тільки будується фізіологічна база для здоров'я людини, а й відбувається формування таких важливих ознак особистості, як: самодисципліни, усвідомлення приналежності до сім'ї й суспільства, прагнення до знань. Згідно з Концепцією загальної середньої школи, початкова школа є чотирирічною і до неї вступають діти, яким виповнилося 6 років і які за результатами медичного і психологічного обстеження не мають протипоказань для систематичного шкільного навчання. Залучення дітей до навчання з 6-ти років повинно зрівняти можливості у своєчасному одержанні якісної шкільної освіти кожною дитиною. „Початкова школа, зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, забезпечує подальше становлення особистості дитини, її інтелектуальний, фізичний, соціальний розвиток” [3, с.8].

А який же стан розв'язання даної проблеми в сучасній Україні? Всі пам'ятають, як в період з 1991 по 2004 рік спостерігалась тенденція до закриття і передачу в оренду або продаж дитячих закладів, постійне зростання плати за дошкільну освіту. Чисельність дітей, які відвідували тоді дошкільні заклади в країні, зменшилося в 2,3 рази (для порівняння в Азербайджані – в 1,6, в Росії

– в 1,9, в Білорусі – в 1,5). Зменшення числа дітей, охоплених дошкільними закладами, привело до „...зниження якості їх підготовки до навчання в школі, в наслідок чого основна маса дітей відразу ж стикнулася з труднощами в засвоєнні шкільної програми в початкових класах” [6, с.67].

Становлення незалежної України, перехід до ринкової економіки в країні, створили необхідний фундамент для стабілізації ситуації в дошкільній освіті. За даними статистики в 2008 році в Україні відбувається розширення мережі дитячих закладів. Так тільки за 2008 рік в країні побудовано 202 заклади, з яких 93 в сільській місцевості. Проте, не дивлячись на тенденцію до розширення мережі дошкільних закладів, в країні спостерігається недостатня кількість місць, що призводить до зростання навантаження на кожний з них. Так, на 100 місць в дитячих закладах в 2008 р. припадало 108 дітей (в 2007 році – 105).

Важливими факторами негативного впливу на зростання охоплення дітей дошкільною освітою в країні було підвищення плати за перебування дітей в дошкільних закладах (на 32%), надання переваги державним або муніципальним закладам (в 2008 р. в недержавних дошкільних закладах було охоплено 1-2% від загальної кількості дітей, які відвідували дитячі заклади).

У результаті стабілізації економіки в країні, зростання чисельності дітей дошкільного віку, підвищення зацікавленості батьків відвідуванням дітьми дошкільних закладів, як початкового ступеня освіти, в Україні, як і в переважній більшості країн Співдружності, в останні роки зростає охоплення дітей дошкільною підготовкою. Проте залишається суттєво нижче ступінь охоплення дітей дошкільною освітою в сільській місцевості, ніж міських поселень. Пояснити це можливо розміщенням дитячих закладів переважно у великих населених пунктах, рівнем зайнятості матерів, більш низьким матеріальним станом сімей. А це означає, що сільські діти знаходяться в нерівному становищі у відношенні доступу до дошкільної освіти і подальшого отримання якісної освіти.

Гальмуванню спаду в розвитку системи дошкільної освіти сприяло і посилення нормативно – правової бази, яка регулювала сферу освіти. Так стаття № 33 Закону України „Про освіту”, присвячена дошкільній освіті, включає положення, що дошкільна освіта і виховання здійснюються у сім’ї, дошкільних навчальних закладах у взаємодії з сім’єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров’я дітей, їх всебічного розвитку, набуття життєвого досвіду, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання.

Вищезгадані положення Закону України „Про освіту” знайшли подальший розвиток у Законі „Про дошкільну освіту” (2001 р.). Визначаючи основні принципи державної політики в галузі дошкільної освіти і розвитку дітей, правові, організаційні й фінансові основи функціонування цієї системи, дані закони наголошують на обов’язковості підготовки дітей до школи як одного з принципів державної політики в галузі дошкільної освіти.

Вдосконаленню правової бази дошкільної освіти й виховання в Україні, як і усіх країн СНГ, сприяло прийняття в 2004 році Міжпарламентською Асамблеєю СНГ Модельного закону „Про дошкільну освіту”. В статті 6 даного Закону визначено принципи на яких повинна будуватися дошкільна освіта. Серед інших виокремлено принцип наступності і неперервності дошкільної й початкової освіти.

Сучасна система дошкільних освіти в Україні представлена такими типами закладів: дитячі ясла, дитячий садок, дитячі ясла – садок, сімейні, прогулянкові, дошкільні заклади (для дітей, які потребують корекції психічного і фізичного розвитку) і комбінованих типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей), дитячі сади – інтернати, дитячі будинки. Для порівняння наводимо типи дошкільних закладів в Білорусі: центри розвитку дитини, ясла – садок – школа, групи короткотривалим режимом перебування дитини, сезонних ігрових майданчиків, дитячий садок на дому, дошкільні заклади з пріоритетними напрямками (художньо-естетичний, фізичний, екологічний та ін.), спеціальні заклади для дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку [4, с.77]. Як зазначає І.О.Комарова в розвитку цієї системи дошкільної освіти простежується тенденція створення якісних освітніх закладів, пошук механізмів перетворення системи дошкільного виховання в інтересах сім’ї та дітей з метою забезпечення рівних стартових можливостей для останніх для успішного переходу в найближчому майбутньому на наступний рівень освіти. І як результат, практично всі діти п’ятирічного віку Білорусі відвідують різні типи дитячих садків, а також охоплені іншими формами підготовки до школи. Сьогодні якісні показники розвитку системи дошкільної освіти в Білорусі один із самих високих серед країн СНГ, а також країн Європи в цілому [Комарова, с.78].

Оригінальні системи дошкільної освіти, кожна з яких має особливості й деякі спільні риси склалися і в інших зарубіжних країнах. Широке розповсюдження в США і Західній Європі отримали Вальдорфські дитячі садки. В основу їх діяльності покладено принцип природовідповідності. Так, у Німеччині існує Інтернаціональне об’єднання Вальдорфських дитячих садків, яке об’єднує 1000 дошкільних закладів. Головний зміст роботи таких садків – засвоєння

народної культури й різноманітних видів художньої діяльності (казки, пісні, танці, малювання тощо). Найголовнішою діяльністю виступає гра.

У Франції провідною концепцією дошкільної педагогіки є теорія вільного виховання І дитячий садок називається материнською школою. У цілому в Французькій системі дошкільної освіти присутні як вільне виховання, так і деякий академізм у вимогах до навчання. Головною формою взаємодії між дитиною й вихователем є заняття.

У США великою популярністю користується педагогіка Марії Монтесорі, суть якої полягає в тому, що мотивом всіх дій дитини є природне, інстинктивне бажання розвиватися. Зрозуміло, що у кожній з них цей розвиток відбувається по індивідуальному плану, в якому визначені сенситивні періоди розвитку. Дитина сама обирає вид діяльності, а завдання педагога – створити умови, які відповідають потребам дитини, допомагають виявити його запити й сприяють його самовихованню й самонавчанню. Провідною формою виховання й навчання виступають самостійні індивідуальні заняття дітей або спеціально розроблений індивідуальний урок. В сучасному дитячому садку США в приміщенні організовано декілька центрів: сюжетно-рольової гри, мистецтва, кулінарії, ігри з піском й водою, ляльковий театр і навчально-математичний центр. Широке розповсюдження отримав метод проектування, коли дошкільнятам надається можливість знайти цікаву тему й працювати над ній в невеликій групі. Використовуючи такі методи навчання й виховання, дорослий дозволяє дитині й дитячому колективу зробити свої дії більш ефективними.

Така освітня система США дозволяє дітям стати „незалежними, впевненими в собі, самостійними, що вміють відстоювати власну думку” [1, с.55]. А це означає, що дошкільнята будуть скоріше адаптуватися в початковій школі. Взагалі всі системи дошкільної освіти, як зазначає Т. Горностаї, об'єднує цільова направленість. Це: „виховання дружнього і позитивного ставлення до оточуючих, любові до Батьківщини, природи; розвиток самодіяльності і навчання взаємодії з іншими людьми (дітьми і дорослими); фізичний розвиток, оволодіння засобами безпечної поведінки й життєдіяльності; різносторонній розвиток особистості дитини та ін.” [1, с.51].

А починають формуватися у дітей дошкільного віку вміння управляти власною поведінкою, бажанням діяти за правилами, досягати визначені цілі і контролювати свої дії, що має суттєву роль у формуванні в дітей основних психічних процесів і сприяє ефективній підготовці до майбутнього навчання в школі в процесі ігрової та продуктивних видів діяльності.

Однак говорити про те, що в Україні сьогодні немає проблем в цьому питанні важко, оскільки зараз в країні лише 56% дітей від загальної кількості відвідують дошкільні навчальні заклади. Найменший показник у сільській місцевості – 33% дітей. Тому Україна, як і кожна з країн СНГ, однією з найактуальніших завдань свого розвитку визначає розширення доступності дошкільної освіти, покращення її якості й забезпечення рівних можливостей для отримання такої освіти.

Взагалі поняття якості сьогодні є одним з найбільш складних категорій. Свідченням цього є те, що відсутній універсальний набір критеріїв, за якими робиться оцінка того чи іншого об'єкта або явища. Проблемами якості займаються дослідники з різних галузей знань, таких як філософія, психологія, економіка, право і т.д. У цьому контексті ми можемо говорити про якість освіти, розроблені показники якої залежать від країни, її освітніх традицій, освітньої політики, людини, яка досліджує, ступеня цивілізації, готовності вчителя до змін і інформованості в цій галузі, а також сучасних досліджень (психологічних, соціологічних, педагогічних) тощо.

Проблемам якості освіти в сучасних джерелах інформації надається велике значення. Питанням стратегії якості освіти як основи стратегії країн світу висвітлені в публікаціях вітчизняних (І. Булах, О.Локшина, Т. Лукіна, О. Ляшенко, О.Овчарук, Т.Олендр, О. Пермякова та ін..) і зарубіжних (Й. Бонсінгл, М.Вишневський, Т.Горностаї, І.Комарова, К. Степін та ін.) науковців. Проте питання якості дошкільної освіти вивчено ще недостатньо. Та й практично відсутнє загальноприйняте тлумачення цієї категорії. Так якість освіти, на думку І.А. Комарової, – це „перш за все рівень досягнення освітою мети, її відповідність визначеним нормам, ступінь задоволення потреб і запитів держави, батьків і дітей”. А у Польщі забезпечення якості розуміють як дії, необхідні для отримання й підтримки достатнього ступеня впевненості в те, що, як і освітня „послуга” вчителя, так і кінцевий результат, який отримує дитина, буде відповідати вимогам якості.

Цікавий досвід розв'язання проблеми якості дошкільної освіти приділяється науковцями Білорусі. Ними розроблені показники визначення якості дошкільної освіти [4, с.76-77], виокремлено компоненти, що впливають на якість реалізації освітнього процесу в дошкільних закладах (зміст, форми, методи роботи, матеріальне, методичне й дидактичне забезпечення). Оцінка якості роботи дитячого садка здійснюється з позиції врахування соціальної ситуації в країні, в тому числі й галузі освіти, нових досягнень світової і вітчизняної науки і практики.

Підвищенню якості дошкільної освіти в країні сприяє реалізація положень Програми розвитку системи дошкільної освіти в Республіці Білорусь на 2009 – 2014 роки [8].

Важливими показниками підвищення якості дошкільної освіти в країні визнано: чітке визначення суті його базисного змісту (державна програма „Пралеска”) і педагогічно доцільне використання поряд з ним різноманітних освітніх програм комплексного і спеціалізованого характеру, ряд альтернативних методик й технологій; центральними фігурами в організації освітньо-виховного процесу в дошкільних закладах поряд із вихователями працюють інші спеціалісти (психологи, логопеди, організатори фізичного виховання, педагоги додаткової освіти і др.), які повинні в своїй діяльності опиратися на основні принципи сучасної дидактики (розвивального навчання, діяльнісного та системного підходу до організації змісту навчання, інтегрованої організації засвоєння запропонованого змісту, продуктивної взаємодії між собою та з дорослими, створення умов для затребування самими дітьми засвоєного змісту у вільній самостійній діяльності, врахування індивідуальних особливостей і статево-рольових особливостей дітей). Як бачимо всі ці принципи носять здоров'язберігаючий характер і їх дотримання забезпечує повноцінний психічний розвиток дитини, збереження її емоційної сфери, формування необхідних особистісних якостей. Ще одним показником якості освітнього процесу в дошкільному закладі є реальна діяльність самої дитини, яка повинна бути систематичною, відповідати цілям виховання й навчання, ініціювати діяльність дитини, враховувати специфіку вікових етапів її розвитку, забезпечувати можливість взаємодії між собою і дорослими, поєднувати в собі постійні і змінні складові, сприяти розв'язанню завдань реалізації „зони найближчого розвитку”. Велике значення тут має грамотна організація в дитячому садку предметно – рольового середовища з врахуванням специфіки вікового етапу розвитку дитини (від п'яти до шести років) [7].

А у Польщі, наприклад, визначення якості роботи дошкільного закладу є процедурою, яка направлена на збір інформації про всі напрями діяльності об'єкта і це є елементом його контролю. В 2004 р. Міністерство національної освіти і спорту видало постанову, в якій зазначається, що „система внутрішнього контролю якості – це комплекс структурованих, взаємопов'язаних і узгоджених дій директора закладу, зокрема, освітньої і виховної діяльності” [2, с.81]. Внутрішня оцінка якості дошкільного закладу базується на організованому і систематичному зборі даних, які використовуються для аналізу й оцінки ступеня відповідності вимогам, які впливають із завдань закладу. За твердженням Е. Зизік, критерії внутрішньої оцінки якості роботи закладу торкаються як керівників закладу, так і вихователів і повинні включати: „планування, організацію й внутрішню оцінку якості; прийняття рішення про вибір діагностичних засобів і методів, які використовувалися при проведенні внутрішньої оцінки якості, а також участь в їх створенні допоміжних закладів; підготовка один раз на рік доповіді про проведення внутрішньої оцінки якості та надання його куратору закладу, педагогічній раді, раді батьків, керуючому органу; розробку програми розвитку дошкільного закладу з викладом завдань з покращення якості діяльності; розробку і впровадження системи внутрішнього контролю якості роботи дошкільного закладу” [2, с.83]. Оцінка роботи по оцінці якості вимагає від закладів розробки відповідних стандартів і їх показників, що визначаються вимогами місцевих органів, потребами і побажаннями людей, які працюють в закладі, місцевими особливостями. Стандарти роботи дошкільних закладів є взірцем для порівняння, визначають роботу закладу на необхідному рівні, а оцінка якості роботи об'єкта забезпечує порівняння з цими стандартами. Найбільш важливі стандарти у Польщі зібрані в чотирьох галузях: I – концепція роботи закладу; II – управління й організація; III – освіта; IV – виховання й догляд. Наприклад, стандарт четвертої галузі передбачає: „Дошкільний заклад здійснює систематичні ефективні дії з виховання й профілактики, забезпечення відповідної соціально – моральної поведінки дітей”. Відповідно до нього показниками для оцінки якості виступають: „1. Дитячий садок має законодавчо оформлені освітні та профілактичні програми, які базуються на проведеній діагностиці; 2. В дитячому садку чітко визначено функції та правила поведінки усіх сторін; 3. Вихователі й вчителі ведуть виховну роботу з дітьми, які мають відхилення в розвитку; 4. Ефективність виховної роботи постійно аналізується й оцінюється” [2, с.84-85].

Отже, в Україні інтенсифікація роботи по оцінці якості діяльності дошкільного закладу повинна розпочатися із створення стандартів і показників для оцінки якості, визначення методів й інструментів дослідження, проведення оцінки якості й інтерпретації результатів тестування, використання результатів оцінки в розробці програми покращення якості роботи дитячого закладу. Саме висока якість діяльності дошкільного закладу лежить в основі наступних успіхів дітей у школі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Горностай Т. Л. Роль зарубіжних педагогічних концепцій в розвитку дошкільного образования в современном мире / Т. Л. Горностай // Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции. – Брест : БрГУ имени А. С. Пушкина, 2011. – Ч. 2. – С. 51–56.

2.Зызык Э. Качество деятельности дошкольных учреждений в польской образовательной действительности / Э. Зызык // Сравнительная педагогика в условиях международного сотрудничества и европейской интеграции. – Брест : БрГУ имени А. С. Пушкина, 2011. – Ч. 2. – С. 81–85.

3.Кожна дитина повинна мати можливість для всебічного розвитку // Початкова школа. – 2002. – № 3. – С. 8–9.

4.Комарова И. А. О путях повышения качества дошкольного образования в республике Беларусь / И. А. Комарова // Вопросы качества образования в Беларуси, России, Украине : сб. науч. статей / сост. и ред. М. И. Вишневецкий. – Могилев : УО „МГУ им. А. А. Кулешова”, 2010. – 272 с.

5.Ляшенко О. Якісна освіта – пріоритет інформаційного суспільства / О. Ляшенко // Моніторинг якості освіти світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С, 2004. – С. 9–14.

6.Мосолов В. В. Основные направления повышения качества дошкольного образования в странах СНГ / Мосолов В. В., Нечаева Г. Ю. // Вопросы качества образования в Беларуси, России, Украине : сб. науч. статей / сост. и ред. М. И. Вишневецкий. – Могилев : УО „МГУ им. А. А. Кулешова”, 2010. – 272 с.

7.Новоселова С. Л. Развивающая предметная среда: Рекомендации по проектированию вариативных дизайн-проектов / С. Л. Новоселова. – М., 1995. – 57с.

8.Программа развития системы дошкольного образования в Республике Беларусь на 2009 – 2014 года / Постановление Совета Министров Республики Беларусь 19.08.2008 № 1193.

9.Указ президента України від 17 квітня 2002 р.№347 „Про Національну доктрину розвитку освіти” // Законодавчі акти України з питань освіти. – К. : Парламентське вид-во, 2004.

Анотація

Т.К.Завгородня

Проблема качества дошкольного и начального образования в Украине в контексте ее решения в разных странах мира

В статье рассматриваются проблемы обеспечения качества преемственности и последовательности дошкольного и начального образования, определение его критериев и показателей в различных странах мира.

Ключевые слова: дошкольное образование, качество образования, Украина, зарубежная педагогика.

Summary

Т.К.Zavgorodnia

The Problem of the Quality of Preschool Education in Ukraine in the Context of Tendencies of it's Decision in the Different Countries of the World

The problems of providing of the quality of successive and continuous preschool and initial education, determination of it's indexes and criteria in the different countries of the world are examined in the article.

Key words: preschool education, quality of education, Ukraine, foreign pedagogic.

Дата надходження статті:

„30” серпня 2011 р.

УДК 372. 46

А.М.ЗАЛІЗНЯК,

кандидат педагогічних наук, доцент

(м.Умань)

Підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з розвитку мовлення дошкільників

У статті предметом розгляду є підготовка майбутніх вихователів до роботи з батьками з розвитку мовлення дошкільників. Здійснено аналіз наукових джерел, що містять відомості щодо підготовки. Висвітлено сутність поняття „підготовка”, „розвиток мовлення”, „мовлення”. Розкрито різноманітні форми роботи з батьками з розвитку мовлення.

Ключові слова: підготовка, майбутні вихователі, батьки, дошкільники, розвиток мовлення, форми роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У сучасних умовах надзвичайно важливою проблемою родини є послаблення сімейних стосунків, ролі батьків у вихованні та навчанні дітей. Вона виникла як завдяки економічному фактору, так і через прогалини у знаннях батьків щодо навчання та виховання власних дітей.

Розв'язання даної проблеми залежить від якісної підготовки майбутніх вихователів до професійної діяльності, що дасть можливість успішно вирішувати завдання навчально-виховної роботи, спрямовувати у відповідне русло спілкування та співпрацю з батьками.

Аналіз досліджень і публікацій... Питанням загальної професійної підготовки майбутніх фахівців присвячені дослідження: А. Алексюк, А. Бойко, А. Капської, Н. Кичук, В. Кузя,